

PROIECTELE STATUTELOR PENTRU REPREZENTANȚELE DE ȚARĂ – O COTITURĂ ÎN CONCEPTUL POLITIC NEOABSOLUTIST PRIVIND ȚĂRILE COROANEI*

Loránd L. Mádly

Institutul de Istorie „George Barițiu”, Cluj-Napoca

Zusammenfassung: *Im Laufe des neoabsolutistischen Jahrzehnts bedeutete der Versuch, Landesvertretungen für fast jedes Kronland der Donaumonarchie einzusetzen, einen der interessantesten politischen Vorgänge. Die Idee der Schaffung dieser, an den ehemaligen Landtagen erinnernden Einrichtungen, war in den Grundprinzipien des Silvesterpatents enthalten; die Tätigkeit dieser sollte eigentlich eine neue Wende in der Gestaltung der politischen Struktur des Staates bringen. Entstanden auf dem Spannungsfeld zwischen den progressiven und konservativen Auffassungen, führten letztendlich die mühsam ausgearbeiteten Entwürfe der Landesvertretungen zu keinem Ergebnis, da eine Entscheidung zu dieser Problematik immer aufgeschoben wurde; teilweise wurden aber einige Prinzipien der Landtagsstatute in den neuen Regelungen der Landtage nach dem Fall des Neoabsolutismus aufgenommen. Die vorliegende Studie schildert, zum ersten Mal in rumänischer Sprache, den Vorgang der Entstehung der Entwürfe der Landtage und beleuchtet die wichtigsten Betrachtungen dazu seitens der siebenbürgischen höheren Beamten, sowie auch den Ablauf der Verhandlungen der hiesigen Beratungskommission für die Einsetzung der neuen Organe, sowie deren Ergebnisse.*

Schlüsselworte: Verfassung, Landesvertretungen, Neoabsolutismus, Landtag, Siebenbürgen

La mijlocul deceniului neoabsolutist, una dintre necesitățile legislative ale „Noii Austrii” cerea ducerea sa la îndeplinire – este vorba despre implementarea „reprezentanțelor de țară” (Ländervertretungen), prevăzute în paragraful 35 al principiilor fundamentale expuse la 31 decembrie 1851.

Conform proiectului, fiecare țară a Coroanei urma să beneficieze de o reprezentanță și de un „comitet al țării” (Landesausschuss) care trebuia aleasă dintre membrii primului gremiu. Întâiul pas concret urma să fie întrunirea, la nivelul fiecărei astfel de unități, a unei comisii consultative, care să elaboreze măsurile următoare pentru implementarea acestora, respectând principiile fundamentale deja stabilite; aceste comisii s-au format în vara anului 1855, iar la 1 martie 1856 erau deja elaborate toate rapoartele la nivel de țară¹.

La nivelul ministerial, încă din aprilie 1852, funcționa „comisia mixtă” pentru organizarea Imperiului, a cărei implementare se pare că a fost o mică victorie reputată

---

¹ A. Wandruszka, P. Urbanitsch [ed.], *Die Habsburgermonarchie 1848-1918*, vol. VII-1, Wien, Verlag der Österreichischen Akademie, p. 141.

* Studiu redactat în cadrul programului de cercetare al grantului CNCISIS-ID-2405 „Relația urban-rural în procesul modernizării în Transilvania, 1850-1914”.

de către ministrul de Interne Bach asupra grupului conservator reprezentat de Karl von Kübeck; totuși comisia a fost compusă din trei miniștri (Interne, Justiție, Finanțe) și patru membri ai Reichsrat-ului, sub prezidiul lui Kübeck². Și chestiunea amintitelor statute va constitui o temă centrală a relațiilor tensionate dintre Alaxander von Bach și președintele Reichsratului³. Ultimul, fost funcționar superior în Vormärz și având acum peste 70 de ani, vedea planurile lui Bach privitoare la organizarea politică ca fiind „revoluționare”, fără a mai pune la socoteală participarea acestuia la mișcarea revoluționară din anii 1848-1849.

În vederea punerii la punct a detaliilor privind organizarea, Bach a mai încercat un artificiu pentru a-și putea mări influența la nivelul autorităților superioare: în aprilie 1852 a convocat pe toți locumtenenții (gubernatorii, șefii de țară) la Viena pentru a-i consulta cu privire la detaliile noii organizări la nivelul fiecărei țări; în cadrul acestor consultări s-a precizat că, după implementarea reformei administrative, primul lucru va fi punerea în practică a prevederilor Patentei din 31 decembrie 1851 referitoare la reprezentanțele țărilor coroanei. O astfel de convocare a reprezentanților superiori ai provinciilor Imperiului, în care acestora le revenea un rol deloc de neglijat în elaborarea deciziilor privind reorganizarea aparatului de stat, care nu era tocmai conformă cu ideea de centralism promovată la acea vreme, a trezit – cum era de așteptat – reacția lui Kübeck, care a protestat la împărat, dar acesta aprobase deja aceste întruniri, care au durat aproape o lună, cele discutate aici servind ca fundament pentru activitatea consiliului ministerial mixt⁴.

Ideile cuprinse în principiile care au stat la baza organizării preconizate adunări reprezentative reflectau fidel concepția noului absolutism inaugurat prin Patenta din decembrie 1851, care conținea și vechea concepție din Vormärz, potrivit căreia „constituția” și „administrația” trebuie să fie identice⁵; în acest sens se consideră că proiectul statutelor, care trebuia să reprezinte o mare operă de nivelare și uniformizare a țărilor Coroanei, a încercat din nou să suprapună aceste două concepte, ceea ce, în condițiile de atunci, nu a izbutit în cele din urmă.

Elaborarea acestor statute, care urmau să reprezinte una dintre operele centrale ale construcției noului stat imperial austriac, era prevăzută să se deruleze în mai multe etape, însă în mod sincron pentru toate provinciile. La 3 iulie 1854 au fost emise principiile cuprinse în „statutul organic privind reprezentanțele țărilor”, care constituia un proiect ce urma să fie supus numeroaselor discuții. Se pare că autorul primului act care conținea aceste principii a fost președintele Reichsrat-ului, Kübeck, iar în cazul

---

² În condițiile importanței reorganizării interne a întregului Imperiu, această comisie apărea ca o a treia instanță pe lângă Conferința de miniștri și Consiliul de stat, amintind oarecum de „comisiile aulice” din Vormärz. Vezi *Die Protokolle des österreichischen Ministerrates 1848-1867*, III. *Abteilung (das Ministerium Buol-Schauenstein)*, Band 5, p. XXIII.

³ Cea mai detaliată descriere a problematicii și genezei „statutelor organice” pentru reprezentanțele țărilor o găsim în studiul introductiv al volumului Waltraud Heindl (ed.), *Die Protokolle des österreichischen Ministerrates*, vol. cit., pp. XIX-XLIII; aici p. XIX.

⁴ *Die Protokolle des österreichischen Ministerrates*, vol. cit., pp. XXIV-XXV.

⁵ *Ibidem*, p. XX.

„statutului organic”, precum și în elaborarea statutelor individuale pentru fiecare țară, influența preponderentă asupra redactării a avut-o ministrul de Interne Bach⁶. La aceeași dată, ministrul de Interne a fost însărcinat să trimită actul conținând principiile fundamentale tuturor șefilor de țară (pentru care erau prevăzute asemenea adunări), care, după discuții purtate cu propriile comisii consultative, urmau să retrimită „statutele de țară” privind întrunirea reprezentanțelor, conținând cele decise pe plan local.

În paralel, la nivelul ministerelor, mai ales al celui de Interne, au avut loc dezbateri la nivel central legate de aceeași chestiune; principiul fundamental era cel al dreptului istoric, iar ministrul de Interne Bach a emis ordinul ca statutul de stări al landului Tirol, din anul 1816, să fie luat ca model și pentru celelalte țări ale Coroanei. Conform acestor principii, Adunarea fiecărei țări urma să fie compusă din cele patru stări: clerul, nobilimea și marea proprietate funciară, apoi din reprezentanții orașelor și ai populației rurale (de fapt ai micii proprietăți)⁷.

La nivelul fiecărei țări a Coroanei urmau deci să funcționeze „comisiile consultative”, care în mod aparent subliniau importanța opiniilor de la fața locului pentru luarea deciziilor la nivelul Vienei – însă acestea erau numite de împărat, având trasate precis temele pe care urmau a le discuta, precum și forma documentelor în care vor consemna concluziile la care au ajuns, neputând aduce modificări sau critici „principiilor fundamentale”⁸.

Conform relatărilor consilierului ministerial Bernhard von Meyer, care descriu funcționarea „comisiei mixte”, cuprinse în *Amintirile* sale publicate în anul 1875, ministrul de Interne Bach a însărcinat încă din prima ședință din cadrul Ministerului de Interne referitoare la această chestiune, pe toți participanții să studieze situația precisă din fiecare țară a Coroanei, mai ales prin prisma evoluției istorice a constituțiilor și reprezentanțelor de stări. Aceste cercetări, întreprinse în regim de urgență, au durat câteva luni, beneficiind și de ajutorul comisiilor formate din „oameni de încredere” sub prezidiul locumtenentului fiecărei țări. În faza finală, gradul de urgență era atât de ridicat încât se lucra și ziua, și noaptea. La plângerile survenite pe acest motiv, ministrul Bach își cerea scuze și amintea de însărcinarea sa de a rezolva chestiunea cât mai repede, primită de la cel mai înalt nivel⁹.

Meyer sublinia însă și faptul că discuțiile avute la nivelul anului 1854 au stat sub directa influență a lui Bach, ideea de a folosi statutul Tirolului ca model venind tot de la acesta¹⁰.

În același cadru, consilierul ministerial amintea că a existat intenția de a înființa o „cheie de boltă” a noului sistem de reprezentare, și anume o reprezentanță centrală, cuprinzând membri aleși în fiecare dintre reprezentanțele țărilor, însă reglementarea

⁶ *Ibidem*, p. XXI.

⁷ *Die Habsburgermonarchie*, p. 142.

⁸ *Die Protokolle des österreichischen Ministerrates*, vol. cit., p. XXVI.

⁹ Karl Hugelmann, *Der Übergang von den ständischen Landesverfassungen in den österreichischen Ländern zu den Landesordnungen der konstitutionellen Zeit (1848-1861)*, in „Jahrbuch des Vereines für Landeskunde und Heimatschutz von Niederösterreich und Wien“, 1927, partea a II-a, p. 95.

¹⁰ *Die Protokolle des österreichischen Ministerrates*, vol. cit., p. XXVI.

acestui organ central urma să fie elaborată după constatările făcute privind funcționarea reprezentanțelor locale; acest lucru nu s-a întâmplat însă, dat fiind că nici planurile legate de reprezentanțele țărilor nu au ajuns să fie puse în practică, provocând o mare dezamăgire celor care au depus atâtea eforturi pentru realizarea lor¹¹.

Conferința de miniștri întrunită la 24 iunie 1856 își începea lucrările pe baza patentei care anunța implementarea noilor organe, „statutul organic al reprezentanțelor de țară”, a câte unui statut individual, elaborat la nivelul fiecărei țări sau unități unde se preconiza organizarea gremiilor amintite¹², precum și a unui proiect al unui statut privind demnitățile în stat¹³.

În spiritul conservator al epocii, preconizatele gremii reprezentau punerea în practică a noului sistem de stări, păstrând însă mult din caracteristicile adunărilor clasice de stări. Privitor la ierarhia și denumirea acestora, la nivelul de bază și în mod constant urmau să existe adunări permanente sub denumirea de „comitete ale țării” (Landesausschuss), iar la nivelul superior urma să fie înființată o corporație consultativă, sub denumirea de „reprezentanță a țării” sau „Dietă” (Landtag), ambele prezidate de către locumtenent (șeful țării) și având aproximativ aceleași prerogative. Compunerea acestora cuprindea patru curii: reprezentanții clerului, nobilimea proprietară, reprezentanții orașelor și târgurilor, precum și cei ai comunităților rurale; majoritatea reprezentanților urmau să fie aleși în cadrul curiei, însă alegerea conferea numai un mandat cu valoare de cerere, dat fiind că toți membrii trebuiau numiți de către împărat¹⁴.

Rezultatul elaborării acestor principii a fost redactarea a 18 statute preliminare pentru reprezentanțele de țară. La acel moment, încă nu putea fi vorba despre diferențe mari în construcția, competențele și funcționarea acestor organe reprezentative în măsura în care s-ar fi impus pe baza diferențelor istorice¹⁵. Au existat doar câteva mici diferențe, ca de exemplu folosirea denumirii de „dietă” în fiecare dintre cazuri, exceptând Ungaria. În ceea ce privește mărimea viitoarelor adunări, numărul membrilor depindea de dimensiunile țării respective, dar și de alți factori. Numărul minim de reprezentanți prevăzuți era de 12, dar nu putea trece de 48 (la care se adăugau și locumtenentul sau șeful țării plus adjunctul acestuia). Existau însă două excepții de la această reglementare: Boemia, pentru care era prevăzută o adunare din 56 de membri, și Transilvania, cu 50 de reprezentanți¹⁶.

---

¹¹ K. Hugelmann, *op.cit.*, p. 96. În final, consilierul ministerial își exprima mâhnirea legată de nerealizarea într-un timp scurt a acelor planuri, în elaborarea cărora s-a investit atâtea energie.

¹² Acestea urmau să primească denumirea de „Landtag” (Dietă), cu excepția Ungariei, unde era propusă denumirea de „Landesvertretung” (reprezentanță a țării) și a Croației, unde urma să se numească „Zentralkongregation” (congregația centrală). În Ungaria, în fiecare subdiviziune administrativă urma să se întrunească câte o adunare (în total cinci), iar în Galiția două, în conformitate cu specificitățile împărțirii administrative. De amintit că în Ungaria s-a renunțat intenționat atât la practica unei Diete unitare, cât și la denumirea ca atare a preconizatorilor adunări, pentru a nu readuce în memorie amintirea experienței Dietelor ungare, mai cu seamă a celei de la Debrețin din anul 1849.

¹³ *Die Habsburgermonarchie*, p. 142.

¹⁴ *Ibidem*, p. 143.

¹⁵ K. Hugelmann, *op. cit.*, p. 101.

¹⁶ *Ibidem*, p. 101.

Documentul fundamental pe baza căruia trebuiau introduse noile reprezentanțe era „statutul organic privind reprezentanțele de țară”, emis la 3 iulie 1856 și conținând – în cazul în care au fost acceptate – și propunerile sosite din partea comisiilor consultative care au funcționat la nivelul fiecărei țări. Structurat pe trei secțiuni și având un total de 26 de paragrafe, „statutul organic” reglementa cadrul în care urma să aibă loc implementarea noilor organe politice.

Prima secțiune contura trăsăturile generale ale reprezentanțelor, denumirea acestora, eligibilitatea membrilor (cetățenia austriacă, 30 de ani împliniți, apartenența la o religie recunoscută etc.), statutul și activitatea lor în cadrul adunărilor.

Secțiunea a doua reglementa aria de competențe a adunărilor, separat pentru „corporația consultativă a reprezentanței de țară”, care se întrunea în mod extraordinar și putea sfătui guvernământul provincial, care avea dreptul să îi solicite opinia sau colaborarea, apoi această adunare putea elabora diferite propuneri și avea însărcinarea de a se ocupa de averea țării, a cărei compunere este reglementată tot în această secțiune. „Comitetul permanent” sau „colegiul reprezentanților țării”, al doilea organ, avea misiunea de a elabora din proprie inițiativă propuneri, de a completa competențele „corporației consultative” privind administrarea averilor țării, având însă și o serie de obligații precis determinate, ca de exemplu inventarierea averilor țării, elaborarea de propuneri privind administrarea acestora, numirea de funcționari, exercitarea autorității disciplinare asupra acestora și reglementarea statutului lor personal și salarial¹⁷.

Mai trebuie amintit și faptul că reprezentanții căpătau oarecum statutul unor funcționari, dat fiind că erau datori să fie fideli față de împărat, să respecte legile și să-și îndeplinească conștiincios datoriile, în acest scop depunând un jurământ¹⁸.

A treia secțiune legifera modul în care urmau să fie dezbătute chestiunile și formulate deciziile în cadrul fiecăruia dintre cele două gremii: desfășurarea ședințelor, propunerea temelor ce urmau să se discute, propunerile membrilor, desfășurarea votului în cadrul ședințelor. Un element interesant era faptul că nu era admis deputățiilor să se prezinte în fața adunării, iar delegațiile din partea acesteia aveau nevoie de acordul ministrului de Interne pentru a se putea prezenta în fața împăratului. Privitor la „comitetul permanent”, acesta urma să poarte discuțiile în cadrul ședințelor gremiale, putând atrage și funcționari specializați în diferite probleme; votarea deciziilor urma să se facă oral, însă deciziile puteau fi stopate de către președintele adunării dacă se considera că

---

¹⁷ „princiipiile fundamentale” din anul 1854, cu câteva diferențe față de „statutul organic” definitiv, erau prevăzute trei secțiuni ale reprezentanței țării: „adunarea țării” (Landesversammlung), care urma să fie întrunită în mod extraordinar de către împărat pentru a discuta chestiuni anume, apoi „comitetul largit”, compus din 12-48 de membri, care se întruneau pe baza unui ordin imperial pe lângă locumtenențe, și în fine „comitetele restrânse” din 4-8 membri, numiți de împărat, care îl asistă constant pe șeful țării; ultimii puteau comunica doar cu „comitetul mare” sau cu (prin) locumtenență. Vezi *Die Protokolle des österreichischen Ministerrates*, vol. cit., p. XXIX.

¹⁸ *Ibidem*, p. XXX.

ele contravin legilor sau binelui public. De asemenea, acest organ avea voie să comunice doar cu adunarea țării, din cadrul căreia provenea¹⁹.

Natura consultativă a noilor adunări era precizată încă de la început; astfel, guvernul putea cere sfatul ori aportul acestora sau putea elabora cereri ori propuneri între anumite limite. Una dintre cele mai importante funcții era însă administrarea averilor țării în fiecare caz. De asemenea, și cheltuielile administrative locale (acoperirea și distribuirea acestora), inclusiv cele ale reprezentanțelor țării, urmau să fie discutate și decise tot în cadrul acestora, ceea ce ar fi reprezentat o ușurare deloc mică pentru bugetul de stat²⁰.

Separarea pe principiul stărilor era reglementată strict în referirile la compunerea acestor adunări; cele patru stări pe care trebuiau acestea să le cuprindă (demnitarii ecleziastici, nobilimea proprietară, orașele și târgurile, precum și celelalte localități) erau bine delimitate prin numărul reprezentanților, însă ponderile variau de la o țară a Coroanei la alta. De exemplu, clerul era cel mai bine reprezentat în Tirol (12 membri) și cel mai slab în Bucovina (2 membri), iar nobilimea avea un număr maxim de reprezentanți în districtul Bratislava (22 membri) și unul minim în Salzburg (2 membri). În Transilvania, conform primului concept, clerul avea 8 reprezentanți, nobilimea proprietară 20, orașele 12, iar celelalte comunități 10²¹. Nici curiile nu erau foarte unitare, în cadrul lor existând de asemenea diviziuni, care erau cele mai evidente în cazul curiei nobilimii proprietare²².

În cadrul discuțiilor purtate în Conferința de miniștri privitor la statutele reprezentanțelor de țară, chiar dacă ele au decurs fără prea mare însuflețire, punându-se accentul pe forma documentelor ce se discutau și pe unele noțiuni cuprinse în acestea, au fost exprimate unele idei interesante, ca de exemplu faptul că și organele Ministerului de Interne se pot îngriji de binele țărilor, nefiind nevoie pentru aceasta de gremii speciale, în cadrul cărora ar putea fi aduse propuneri chiar îndoielnice – idei în susținerea cărora au activat chiar și miniștri liberali precum Karl von Bruck²³.

În acest cadru s-au purtat însă discuții foarte interesante legate de situația din Transilvania; în ședința din 15 iulie 1856 (ultima din seria ședințelor privind discuția definitivă a statutelor) au fost discutate mai de aproape aspectele înființării reprezentanțelor din Ungaria și Transilvania. Ministrul Thun considera că în cazul Transilvaniei, avându-se în vedere schimbările petrecute, nu se va putea reveni la sistemul Dietei tradiționale, iar o atenție deosebită va trebui acordată chestiunii naționale, mai ales prin prisma echilibrului dintre națiuni în condițiile în care persistă numeroase „gelozii naționale” în această provincie; din acest motiv, ministrul propunea dezbateri

---

¹⁹ Textul legii în K. Hugelmann, *op. cit.*, pp. 114-122.

²⁰ *Die Habsburgermonarchie*, p. 143; *Die Protokolle des österreichischen Ministerrates*, vol. cit., p. XXX.

²¹ K. Hugelmann, *op. cit.*, p. 103.

²² *Ibidem*, p. 105.

²³ *Die Protokolle des österreichischen Ministerrates*, vol. cit., p. XXXII.

mai ample pe această temă, pentru ca să se evite orice posibilitate de conflict în cadrul viitoarelor adunări²⁴.

Ministrul de Interne Bach a subliniat încă de la începutul expunerii sale că în Transilvania nu se va putea pleca de la principiul separării naționalităților, fiindcă acesta a fost dominant în cadrul măsurilor de organizare din anii 1849 și 1850, provocând numeroase situații cu efecte negative. Guvernul, în accepțiunea sa, bazându-se pe experiența acestor ani, „a apucat-o pe un drum nou, organizând în anul 1852 administrația țării în așa fel, încât să înceapă contopirea națiunilor; împărțirea țării în zece cercuri fără a se ține seama de caracterul diferit al națiunilor, subordonarea populației acelorași autorități administrative, susținută prin progresele civilizației, vor determina contopirea naționalităților.”²⁵ De aceea, Bach propunea ca și în cazul adunărilor reprezentative să se pornească de la ideea „amestecării și contopirii”, fiindcă este vorba de reprezentarea intereselor materiale ale țării întregi, și nu ale naționalităților care o compun; însă recomanda și prudență în această chestiune: adunările nu ar trebui să poarte nici măcar aparența unor reprezentanțe naționale, dar era necesar să existe un anumit echilibru între reprezentanții diferitelor națiuni – în cazul în care una dintre ele pare să beneficieze de o preponderență, aceasta să fie compensată de contraponderi ale celorlalte²⁶.

Locumtenența transilvană a fost însărcinată printr-un bilet de mână, la 3 iulie 1855, să convoace comisia amintită. În timpul lucrărilor, s-a cerut unor funcționari superiori elaborarea unei păreri amănunțite despre întreaga chestiune, pentru ca autoritățile superioare să aibă o paletă mai bogată de informații²⁷. Între aceștia se afla și Bedeus von Scharberg, pentru care acest concept a reprezentat ultima operă politică. În cadrul documentului a încercat, încă de la început, să sublinieze că o adunare reală nu poate avea la bază decât reprezentarea tuturor intereselor naționale, religioase ori corporative din provincie, doar aceasta fiind calea împăcării tuturor intereselor și a eliminării oricărei oprimări²⁸; pentru a câștiga într-adevăr încrederea locuitorilor, adunarea ar trebui aleasă, iar atribuțiile ei trebuie să se refere la chestiunile generale ale provinciei.

Unul dintre elementele asupra căruia a atras atenția în mod constant a fost ponderea și influența nobilimii în viitoarea reprezentanță, care ar fi privită cu scepticism de către locuitorii Transilvaniei (românii și sașii) care au fost fideli Coroanei în anii 1848-49.

---

²⁴ *Ibidem*, p. 110.

²⁵ *Ibidem*, p. 111.

²⁶ *Ibidem*, p. 111. Acest protocol interesant mai conține și datele „tărăgănării” luării unei decizii în sensul celor discutate: dacă președintele Conferinței ministeriale, contele Buol, semnează pe data de 30 iulie 1856 (data finalizării protocolului ca act scris), mai apare mențiunea: „retrimis la 17.4.1860 (!) fără prealintă decizie.”

²⁷ Comisarul Josef Bedeus von Scharberg (din partea sașilor ardeleni) a fost delegat cu această misiune la 9 august 1855, trimitând opinia sa la sfârșitul lui octombrie 1855. Vezi ANDJ Sibiu, Fond familial Bedeus, dosar nr. 102, f. 1-2; E. v. Friedenfels, *Joseph Bedeus von Scharberg. Beiträge zur Zeitgeschichte Siebenbürgens im 19. Jahrhundert*, Viena, 1877, vol. II, p. 294.

²⁸ Vezi ANDJ Sibiu, fond cit., f. 14.

Un alt element analizat a fost ponderea locuitorilor români din Transilvania și cum ar trebui aceasta să se reflecte în viitoarea adunare, dat fiind că ei se sprijină în doleanțele lor numai pe preponderența numerică, neexistând o inteligenție foarte numeroasă; astfel Bedeus atrăgea atenția asupra faptului că o reprezentare prea numeroasă a acestora ar putea duce la „lipsă de măsură” în dauna celorlalte națiuni transilvane²⁹.

Din aceste considerente, dat fiind că, după părerea lui Bedeus, „nu poate exista nicio temere ca națiunea săsească să prevaleze” în adunarea preconizată, nici nu a tratat această chestiune, subliniind numai ponderea inteligenției săsești raportată la numărul acestei populații³⁰. În continuare, documentul atinge punctele referitoare la modul convocării adunării (propunând metoda alegerilor în urma cărora toate categoriile să fie reprezentate) și la chestiunea administrării averilor țării, cu trimitere deosebită la „averile naționale” săsești. Aici se încheia prezentarea generală, însoțită de o prezentare detaliată, în care autorul își exprima părerile pe puncte, inclusiv în funcție de paragrafele propunerii privind întrunirea reprezentanțelor.

În deschiderea lungii sale expuneri, Bedeus subliniază că Dieta transilvană, în forma sa istorică, nu a fost rezultatul unor reglementări legale, ci s-a dezvoltat în pas cu realitățile juridice existente. Dieta reprezenta și individualitatea Transilvaniei după crearea principatului autonom, iar factorii de decizie – cele trei națiuni recepte ale vremii – asigurau reprezentarea în mod constant prin adunările comitatense. Subliniind apoi existența și a „adunărilor naționale” (mai ales ale secuilor și sașilor), Bedeus trece la ilustrarea prerogativelor acestor instituții și a funcționării acestora, mai ales prin prisma modificărilor ce au avut loc în timp, prin prevederi diferite, mai ales de după anul 1790³¹.

Rolul central în această prezentare – un veritabil excurs de istoria dreptului – revine instituției Dietei transilvane, mai ales funcționării sale – comitetelor ce o compuneau, celor permanente, întrunirii sau desfășurării votului, însă sunt aduse în discuție și demnitățile existente la nivelul provinciei, amintindu-se că asemenea titluri au existat anterior, însă nu au mai fost valabile sub stăpânirea Casei de Austria decât în vremea Mariei Tereza; în acest context se enumeră toate aceste demnități (titluri), la care se acceda prin numirea imperială³².

În al doilea capitol al expunerii, fundamentul îl constituie faptul că nu se poate pune un semn de egalitate între Dieta istorică și reprezentanțele preconizate, fiindcă bazele celor două instituții sunt complet diferite; în primul rând în trecut a fost vorba despre reprezentarea a trei națiuni, iar acum domină principiul egalei îndreptățiri; pe deasupra, în cadrul adunărilor trebuie reprezentate și alte interese decât cele strict naționale³³. Pentru alcătuirea reprezentanței în așa manieră încât să

---

²⁹ *Ibidem*, f. 16.

³⁰ *Ibidem*, f. 17.

³¹ *Ibidem*, f. 24.

³² *Ibidem*, f. 27. Între aceste demnități sunt enumerate „funcțiile cardinale” ale provinciei (gubernator, cancelar, tezarar), dar și comitele sașilor; în condițiile în care respectiva funcție fusese suprimată cu doar câțiva ani înainte, eventuala ei reintroducere putea provoca noi dificultăți.

³³ *Ibidem*, f. 30.

fie apărate toate aceste interese, Bedeus propunea: a. cercetarea în mod nepărtinitor a „nevoilor, viziunilor și dorințelor” locuitorilor țării; b. pentru a se câștiga încrederea locuitorilor în reprezentanță, vor trebui reprezentate în mod real toate națiunile și religiile țării, atrăgând atenția că preponderența vreunui element, chiar și temporară, ar putea distruge încrederea avută în instituție, reducându-i șansele de succes; preponderența nobilimii maghiare ar putea determina reticențe și nemulțumiri din partea majorității românești, dată fiind situația din trecut a acestei națiuni, fapt care ar putea compromite chiar încrederea românilor în guvern³⁴.

În a treia parte a expunerii, în cadrul abordării problematicii raporturilor dintre națiuni, inclusiv din punct de vedere statistic (populație, situația proprietății, etc.), Bedeus deplânge lipsa de date statistice, motiv pentru care nu intră în detalii, trecând direct la tratarea compunerii adunărilor reprezentative.

Privitor la „reprezentanța generală a țării” (cum era prevăzută în conceptul inițial din anul 1854, idee la care s-a renunțat ulterior), propunea participarea deținătorilor demnităților în țară și ai funcțiilor ereditare rămase în vigoare sau care se vor crea de acum încolo³⁵. Privitor la reprezentarea clerului, se propunea participarea șefilor oricărui cult recunoscut de stat (episcopul romano-catolic, arhiepiscopul greco-catolic, superintendenții evanghelic, calvin, unitarian, precum și episcopul ortodox). Dacă se va dori reprezentarea și mai largă a clerului, era propus să se recurgă la participanții reprezentanților capitlurilor și la ceilalți înalți ierarhi ai celorlalte Biserici.

În cazul nobilimii, Bedeus amintea încă din start că nu a existat și nu există o diferențiere legală între nobilimea înaltă și cea normală ereditară, precum este în Austria propriu-zisă, fiindând doar titlurile de baron și conte; astfel nu se poate face din aceasta un criteriu în funcție de care să se poată numi membrii de drept ai adunării. Propunerea mergea însă în direcția folosirii a două criterii pentru reprezentarea nobilimii: apartenența la această stare și întinderea proprietății funciare³⁶. Măsurarea acestui ultim criteriu se arăta însă dificilă, mai ales în contextul variațiilor în dimensiuni ale proprietății de după aplicarea patentei urbariale; referentul nu recomanda însă folosirea unui prag de proprietate foarte mare, pentru ca și familiile cu proprietăți mai mici, dar care au făcut parte din Dietă în mod tradițional, să aibă și acum această șansă.

Problematica reprezentării orașelor era legată, în viziunea complexă a lui Bedeus, de proporționalitatea reprezentării națiunilor transilvănene în adunare. Din partea maghiarilor și a secuilor prevedea participarea orașelor libere regești (cinci la număr), a 13 târguri și a unui sat, apoi din partea sașilor recomanda de asemenea reprezentarea orașelor libere regești și a târgurilor, în total unsprezece localități; aceasta era o diviziune discutabilă și în ochii referentului, dată fiind componența etnică schimbătoare (de exemplu, așezări foste săsești care acum au mai mulți locuitori maghiari), precum și

---

³⁴ *Ibidem*, f. 32.

³⁵ Această inserție se referea cu deosebire la funcțiile (demnitățile) ce erau preconizate a fi introduse prin noile reglementări și care ar fi îndeplinit rolul unor regaliști în adunare, însă cu condiția ca numărul acestora să fie cât mai mic posibil; la adunarea mare, se considera că locumtenentul, vicepreședintele, președinții districtuali ar trebui să fie prezenți în orice caz. Vezi *Ibidem*, ff. 33-34.

³⁶ *Ibidem*, f. 37.

datorită faptului că unele târguri se ocupă mai ales de agricultură, iar orașele trebuie să reprezinte industria. Problema importantă era însă echilibrul dintre funcția de atunci a orașelor luate individual și poziția lor istorico-tradițională în cadrul Dietelor³⁷. Privitor la persoanele care să reprezinte orașele, referentul propunea următoarele condiții: deținerea unei anume proprietăți în localitatea pe care o reprezintă; deținerea încrederii locuitorilor, fapt care poate fi confirmat prin vot din partea reprezentanței orășenești (inclusiv din cauza „îndepărtării neajunsurilor care ar rezulta din organizarea unor adunări electivă mai largi”). Însă, pentru ca aceasta să aibă loc, ar trebui din nou reglementate statutele adunărilor orășenești pentru a permite desfășurarea votului, fiindcă un funcționar numit doar pe cale administrativă este posibil să nu se bucure de încrederea locuitorilor³⁸. Dacă acest lucru nu va fi deloc posibil, iar numirea va rămâne singura soluție, atunci ar trebui numit un membru al fostei adunări, care ultima oară fusese ales prin votul comunității. Privitor la numărul de delegați din partea orașelor, Bedeus recomandă ca orașele mari (Sibiu, Brașov, Cluj) să trimită câte trei, orașele libere regești câte doi, iar celelalte câte un reprezentant.

Privitor la „adunarea mare a țării”, Bedeus amintea că Transilvania este una dintre cele mai mari unități administrative ale Monarhiei, în care mai ales situația complicată a națiunilor impune precauții, dar, dat fiind și numărul mare al deputaților dietali în mod tradițional, este recomandabil ca această adunare să aibă maximumul numărului de membri, și anume 48³⁹. Privitor la componența pe categorii, se recomandau 14 reprezentanți ai marii proprietăți (7 proprietari nobili, 7 neaparținând acestei categorii), apoi 7 reprezentanți ai orașelor, 7 ai târgurilor, 14 ai celorlalte așezări, plus încă cei șase șefi ai cultelor religioase; chemarea acestora va putea avea loc în virtutea funcției sau pe baza unui mandat, iar dacă se va primi aprobarea imperială, se va putea organiza și alegerea acestora, fapt „care va fi salutat aici cu cea mai vie bucurie”⁴⁰. Privitor la durata funcționării acestui organ reprezentativ, Bedeus propunea un minimum de 3 ani și un maximum de 6⁴¹.

Privitor la „comitetul restrâns”, proiectul lui prevedea numărul maxim de membri, și anume 8, membrii care o compun trebuind să reprezinte aceleași categorii ca în cazul adunărilor largi; acest lucru nu este însă posibil și pentru cler, dat fiind că nu pot face parte 6 reprezentanți ai cultelor într-o comisie de maximum 8 membri. Prin urmare, Bedeus considera că prezența clerului în acest colegiu nu este necesară, dat fiind că

---

³⁷ *Ibidem*, f. 39. Aici propunea ca reprezentarea să se facă de la numărul de 4.000 de locuitori în sus, prezentând și un tabel statistic cu numărul de locuitori ai orașelor care urmau să trimită reprezentanți în adunare. Și sub pragul amintit era posibilă reprezentarea, în cazul unor orașe importante din punct de vedere economic sau politic (de exemplu sediile oficiilor districtuale).

³⁸ *Ibidem*, f. 41.

³⁹ *Ibidem*, f. 43. În original erau propuse denumirile: „Großer Landesausschuss des Großfürstentums Siebenbürgen“ și „Engerer Landesausschuss des Großfürstentums Siebenbürgen.”

⁴⁰ *Ibidem*, f. 46. Pentru cazul organizării alegerilor, Bedeus propunea un veritabil sistem electoral, în care ar fi dorit ca aproape toți reprezentanții la adunare să fie aleși. Privitor la eligibilitate și organizarea alegerilor, ideile sale semănau cu cele propuse pentru reprezentanța restrânsă, pe care însă le descrie mai detaliat.

⁴¹ *Ibidem*, f. 52.

chestiunile referitoare la culte se pot discuta în adunările mari, în cadrul acestora existând toate căile de protejare a intereselor acestor culte⁴². Apoi, dat fiind că marea proprietate nu este atât de prezentă în Transilvania, se recomanda reprezentarea acestei categorii prin 2 membri, orașele și târgurile urmând să aibă trei și așezările rurale încă 3 membri. Componenta exactă a acestui colegiu urma să fie stabilită în cadrul adunării mari, durata (mandatul) de funcționare fiind identic cu al acesteia. Dreptul fundamental al membrilor era participarea la dezbaterile adunării restrânse și ale celei largi, votul, inclusiv votul separat în cadrul acestora; în rândul obligațiilor se numărau domiciliul temporar în orașul desfășurării lucrărilor, participarea la ședințe, îndeplinirea indicațiilor guvernământului, promovarea binelui țării și a interesului pe care fiecare membru îl reprezintă în mod fundamental, respectarea împăratului și a legilor. Ca denumire a celor două noi organe, Bedeus propunea: „comitetul de țară lărgit al Marelui Principat al Transilvaniei” și „comitetul de țară restrâns al Marelui Principat al Transilvaniei”⁴³.

Ultima parte (a patra) a cuprinzătoarei propuneri conținea observațiile generale față de întregul proiect al reprezentanțelor de țară. Privitor la uniforma ce se va purta de către membrii reprezentanțelor, încă de la început Bedeus preciza că, după evenimentele de la 1848-49, membrii nemaghiari nu puteau fi obligați să poarte vechiul tip de uniformă – costumele de gală cu croială ungurească –, dar nici maghiarilor ori secuilor nu li se putea interzice purtarea acestora; deci în cazul în care se va aproba o uniformă unitară pentru tot Imperiul, ar fi bine să existe posibilitatea confecționării acesteia și cu croială ungurească, care să fie purtată de membrii viitoarelor adunări⁴⁴. Alte observații, pe lângă cele care priveau detalii privind forma și termenii proiectului de statut, vizau definirea mai precisă a noțiunii de „avere a țării”, mai ales în ceea ce privește componenta acesteia (imobilele și fondurile bănești specifice) cu trimitere la care se dau și detalii statistice, amintindu-se că din „averile naționale săsești” trebuie scăzută donația către școli din anul 1850, doar excedentele putând constitui averi ale țării⁴⁵. Cu această idee, subliniind că trecerea averilor naționale săsești amintite în administrația țării ar da un exemplu „în sensul tendințelor comuniste”, își încheie Bedeus cuprinzătorul memoriu către autorități.

Pentru sașii ardeleni, pe care de asemenea îi reprezenta Bedeus și în cadrul acestui document, o importanță mare avea deci soarta averilor instituțiilor politice și bisericești, autorul considerând că nu ar putea fi administrate de gremii în care reprezentanții instituțiilor respective să se afle în minoritate⁴⁶.

Un alt funcționar superior (care a și participat la comitetul consultativ local) căruia autoritățile i-au solicitat o părere specializată a fost Dimitrie Moldovan, pe atunci comisar districtual. Într-o expunere mai generală, din 15 decembrie 1855, acesta sublinia că, până atunci, interesele în Transilvania erau reprezentate prin trei corporații – cele trei națiuni

---

⁴² *Ibidem*, f. 54.

⁴³ *Ibidem*, f. 56.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 58.

⁴⁵ *Ibidem*, f. 53.

⁴⁶ E. v. Friedenfels, *op. cit.*, p. 295.

recepte, însă acest lucru nu însemna că numai cele trei națiuni aveau un cuvânt de spus, ci doar nobilimea din cadrul acestora⁴⁷. De asemenea, au existat și numeroși nobili români, pe teritoriul comitatelor putându-se găsi tot atâtia nobili între români cât între maghiari, iar pe pământul crăiesc, românii, având drepturi egale cu sașii, reprezintă cel puțin jumătate din numărul populației. Însă mulți nobili români „nu au vrut să știe nimic despre originea lor”⁴⁸, iar pentru a putea beneficia de toate drepturile, trebuiau să aparțină unei religii recepte. Continuând pe linia expunerii istorice, el prezintă categoriile care în trecut erau chemate să compună Dieta Transilvaniei.

În ce privește membrii viitoarei adunări, Dimitrie Moldovan și-a formulat propunerile la 14 decembrie 1855, menționând că înalții demnitari, apoi demnitarii ecleziastici și reprezentanții cultelor, toți nobilii care plătesc peste 200 fl. impozit, prezidiul Academiei de drept și reprezentanții orașelor, târgurilor și ai unui sat (Oláhfalva-Vlăhița) ar trebui să facă neapărat parte din adunare. În acest fel, ar putea apărea 100 de nobili în adunare, dar și această proporție ar putea trezi nemulțumirea celor excluși de la acest drept⁴⁹. Mai atrăgea atenția și asupra disproporțiilor reprezentării între orașe și localitățile învecinate, care nu puteau trimite deputați conform proiectului existent; astfel, așezări mici (între care amintește Cincu Mare, Deva, Rășinari, Câmpeni), ar putea avea motive legitime de nemulțumire. În concluzia acestui memoriu – întocmit deja în momentul desfășurării ședințelor comisiei consultative, Moldovan îl ruga pe principele Schwarzenberg să revizuiască proporțiile reprezentării, inclusiv dintr-un motiv de echitate națională: marii nobili cu veche origine românească, care ar face parte din adunare, nu mai reprezintă această națiune, iar nobilimea mică care este conștientă de apartenența ei națională este exclusă de la reprezentare⁵⁰. În viziunea sa globală asupra situației națiunii române în trecut, Moldovan invoca lipsirea de drepturi a ortodocșilor; în final, își exprima speranța în posibilitatea reprezentării fiecărei categorii și religii, în contextul în care observațiile sale erau deosebit de pertinente, dat fiind că în acord cu proiectul inițial de reprezentare, românii ca națiune ar fi avut foarte puțini membri în adunare.

Reprezentarea clerului a mai preocupat însă Comisia consultativă, context în care Dimitrie Moldovan a mai avansat un referat privitor la această chestiune, în care propunea ca, în statutul ce se va elabora, să fie amintiți toți demnitarii sau șefii cultelor creștine (care sunt egal îndreptățite), pe primul loc fiind cel catolic, dat fiind că este confesiunea împăratului⁵¹.

La 10 decembrie 1855, sub președinția guvernatorului Schwarzenberg, au început întrunirile Comisiei consultative, care va ține în total șapte ședințe, ultima fiind la

⁴⁷ ANDJ Cluj, Fond Personal Dimitrie Moldovan, nr. 132, ff. 1-2.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 4.

⁴⁹ ANDJ Cluj, fond cit., nr. 134, f. 3.

⁵⁰ *Ibidem*, f. 5. Și privitor la reprezentarea orașelor, Moldovan amintea aceeași dificultate referitor la reprezentarea românilor, fiindcă „este adevărat, românul este sărac material”, neajuns completat însă de virtute și loialitate; situația precară provine însă din situația defavorizată de-a lungul istoriei, care își avea rădăcinile în legile din trecut. Vezi și f. urm.

⁵¹ ANDJ Cluj, fond. cit., nr. 135, f. 1.

21 decembrie 1855. Comisia era compusă din guvernatorul Schwarzenberg, locumtenentul Heinrich von Lebzelttern, consilierii locumtenențiali Ludwig von Szabó și dr. Joseph Grimm, directorul Casei de economii din Sibiu, Michael Herbert, consilierul magistratual din Cluj, Alois Kedves (ca notar al comisiei), conții Francisc Toldalagi, Francisc Béldi, baronul Joseph Brukenthal (președintele curții de judecată superioare din Sibiu), secretarul Gabriel Dorgó, comisarul Dimitrie Moldovan, precum și Jakob Rannicher, concipist locumtenențial⁵². Guvernatorul a deschis prima ședință la ora 10 cu un „discurs festiv”⁵³. Referentul ședințelor a fost Josef Grimm, discuțiile fiind purtate pe baza prezentării detaliate întocmite anterior. Cele mai multe discuții în această fază, începând cu a doua ședință (15 decembrie), s-au axat în jurul aspectelor istorice ale constituirii și funcționării Dietelor transilvănene și asupra principiilor de reprezentare din cadrul acestora. Apoi s-a trecut la stabilirea componenței adunării generale a țării (idee la care, cum am mai amintit, s-a renunțat ulterior în „statutul organic” din anul 1856, valabil pentru întreg Imperiul, rămânând doar adunarea țării și comitetul restrâns), în care trebuiau să participe, pe lângă guvernator, și purtătorii demnităților pe țară ce urmau a se implementa în viitor (maestrul curții, camerarul etc.) Au urmat expuneri ale părerilor participanților privind metodele și proporțiile de reprezentare, mai ales în a treia ședință (17 decembrie) în care s-a revenit iarăși la expunerea unor elemente istorice privind componența nobilimii și a fostelor națiuni recepte⁵⁴. Privitor la reprezentarea clerului, Moldovan propunea participarea și ordinea enumerării acestora în funcție de numărul credincioșilor, însă această propunere nu a fost votată de cei prezenți; tot el a fost și autorul unei propuneri de a include Rășinariul între orașele cu drept special de reprezentare⁵⁵.

A patra ședință (18 decembrie) a avut ca subiect exclusiv numărul celor care vor participa din fiecare categorie în adunarea mare și cea restrânsă, precum și modul în care aceștia vor fi numiți sau aleși ori condițiile pe care trebuie să le îndeplinească. Doar în ședința următoare (19 decembrie) a fost citită lista care a rezultat în urma dezbaterii zilei anterioare, care prevedea pentru reprezentanța lărgită următoarea componență: guvernatorul, președintele curții superioare de judecată și a direcției financiare, 6 reprezentanți ai cultelor, 14 ai nobilimii mari cu un impozit de minimum 300 fl., 7 reprezentanți ai proprietății nobiliare ori nenobiliare cu un impozit de 200-300 fl., 10 deputați ai orașelor și târgurilor, 10 ai așezărilor rurale⁵⁶. Următoarele discuții au privit componența comisiei restrânse din 6 membri; discuțiile mai interesante au fost în legătură cu reprezentarea Camerelor de comerț și a

---

⁵² *Ibidem*, pp. 293-294.

⁵³ ANDJ Cluj, Fond Personal Dimitrie Moldovan, nr. 136, f. 2 (protocolul ședințelor). Toate ședințele, în afară de cea de încheiere, au fost ținute între orele 10-16. Un concept al statutului viitoarelor reprezentanțe se găsește în fond cit., nr. 137.

⁵⁴ ANDJ Cluj, *fond cit.*, nr. 136, ff. 7-9.

⁵⁵ *Ibidem*, f. 17.

⁵⁶ *Ibidem*, f. 29. După unele discuții s-a ajuns la concluzia ca adunarea lărgită să conțină 48 de membri.

Academiei de drept din Sibiu (dat fiind că în proiectul-cadru se prevedea reprezentarea universităților, în acel moment fiind preconizată ridicarea Academiei juridice la rang de universitate). În cele din urmă a fost votată participarea a 3 reprezentanți ai marii proprietăți (2 din partea marii nobilimi și unul din partea proprietății mai mici nobiliare ori nenobiliare), plus unul din partea orașelor, doi din partea așezărilor rurale și încă unul din partea Camerelor de comerț, aleși dintre membrii comisiei lărgite. Mandatul tuturor reprezentanților avea să dureze șase ani⁵⁷.

Privitor la denumirea viitoarelor gremii reprezentative, după doar puține dezbateri s-a hotărât denumirea de „adunare dietală a marelui principat al Transilvaniei” (Landtagsversammlung des Großfürstentums Siebenbürgen), membrii având titlul de „deputați dietali” (Landtags-Abgeordnete); comisia restrânsă urma să se numească „Comitetul țării” (Landesausschuss), membrii acesteia având titlul de „asesori al Comitetului țării” (Landtagsausschussbeisitzer)⁵⁸; aceste denumiri par oarecum conservatoare dacă ne gândim la amintirea noțiunii de „dietă”, mai ales în contextul ideilor progresiste pe care le conținea noua idee de reprezentare a tuturor intereselor în stat.

A șasea ședință (20 decembrie) a reprezentat o veritabilă arenă de dezbateri privind viitoarea administrare a averilor țării și a competențelor preconizate pentru adunări în această chestiune, fiind întocmită o listă exactă cu componența și cuantumul averilor amintite. Cea mai spinoasă chestiune a fost cea a administrării averilor naționale săsești, în acest context fiind amintită și decisă, în urma unor discuții ample, trecerea acestora în administrarea viitoarei adunări, în condițiile în care, după desființarea organelor politice specific săsești, o administrare pe această cale nu mai este posibilă, iar acumularea acestor averi a fost rezultatul strădaniilor tuturor locuitorilor pământului crăiesc, nu numai ale sașilor luați în mod separat. Ultima accepțiune a fost exprimată cu deosebire de către Dimitrie Moldovan, care a subliniat cu argumente că donațiile regale vechi nu se refereau numai la locuitorii sași, ci erau în beneficiul tuturor locuitorilor pământului crăiesc⁵⁹. Michael Herbert a arătat însă că averile amintite reprezintă și acum proprietatea națiunii săsești, care există ca popor în continuare, chiar dacă instituțiile politice specifice au fost dizolvate; la vot, acesta, împreună cu Joseph von Brukenthal, s-a abținut, însă decizia de preluare a activelor amintite a fost luată, sub rezerva păstrării neatinse a donației pentru școli făcută în anul 1850.

Conform părerii lui Bedeus von Scharberg, în componența Comisiei consultative nu erau reprezentate nici naționalitățile, nici stările și nici alte interese, ci s-ar fi creat doar o dietă aristocratică maghiară, dat fiind că marea proprietate împreună cu cei doi „episcopi mari proprietari” ar fi atins jumătatea voturilor, reprezentând doar 2-300 de locuitori, iar restul de 2 milioane ar fi avut doar un sfert din reprezentanți, cel mai puțin fiind reprezentată industria. Sașii ar

---

⁵⁷ *Ibidem*, f. 32.

⁵⁸ *Ibidem*, f. 35.

⁵⁹ *Ibidem*, f. 44.

fi putut obține cel mult 10 deputați, iar românii tot 10, incluzând aici și pe cei doi episcopi⁶⁰.

Protestele reprezentanților sași împotriva acestui „experiment comunist”⁶¹ – cum numea Bedeus preluarea averilor naționale săsești – au fost însemnate, însă guvernatorul Schwarzenberg, chiar dacă la primele intervenții s-a arătat flexibil, a devenit ulterior de neclintit. Conform aprecierilor aceluiași, această comisie reprezenta o veritabilă „dietă aristocratică” în care au început deja să prevaleze interesele stărilor, și nu ale națiunilor transilvănene. Desigur, pe lângă reprezentanții stărilor, înalții funcționari care erau membri ai congregației au avut de asemenea un cuvânt de spus⁶².

După încheierea lucrărilor comisiei consultative, principele Schwarzenberg a întocmit și trimis un memoriu către ministrul de Interne Bach, în care și-a expus părerile, constatările și concluziile privitor la lucrările adunării ce avuseseră loc. Încă de la început a menționat că este în general de acord cu cele decise, însă ar mai dori să nuanțeze câteva aspecte cuprinse în proiectul de statut. În primul rând, propunea ca conducerea supremă a administrației s-o aibă un guvernator militar și civil, locumtenența să aibă un președinte separat, iar adunarea generală și comitetele pe țară să fie prezidate de către guvernator⁶³. Observațiile următoare se refereau la reprezentarea mării nobilimi și se îndreptau spre concluzia că ar trebui stimulată apariția nobilimii de stare, ereditare, așa cum o dorește și guvernul central (prin stimularea fideicomiselor și a complexelor de proprietate prevăzute în principiile de la 31 decembrie 1851). După o scurtă pledoarie pentru administrarea averilor țării, dar și privitor la atribuțiile fiscale ale preconizatei adunări, menționa trecerea „averilor naționale”, dar și pe cea a scaunelor și districtelor săsești în zestrea țării, întărind că acest aspect a fost dezbătut mult în ședințele comisiei și votat de către majoritatea participanților. Schwarzenberg considera de asemenea că această soluție va aplana numeroase neajunsuri⁶⁴, mai ales în contextul în care, după ultimele reforme radicale, s-a înregistrat „dispariția conștiinței de sine politice a națiunii săsești.”

---

⁶⁰ *Ibidem*, pp. 296-297. Este de înțeles nemulțumirea lui Bedeus față de componența Comisiei, date fiind eforturile depuse de el în chestiunea reprezentanței țării. De asemenea, pus în fața acestei situații, înaltul funcționar își exprima deja îndoielile față de punerea în practică a întregului proiect politic. Mai trebuie amintit că în lucrarea citată există numeroase inexactități privind desfășurarea și deciziile lucrărilor Comisiei consultative.

⁶¹ *Ibidem*, p. 296. În locul citat se face paralela cu măsurile luate prin reformele administrative ale anului 1876.

⁶² *Ibidem*, pp. 295-297; Fr. Teutsch, *Geschichte der Siebenbürger Sachsen für das sächsische Volk*, Sibiu, 1910, vol III., p. 315.

⁶³ ANDJ Cluj, fond cit., nr. 138, f. 1., 18 ianuarie 1856. Ideea principelui însemna de fapt reactivarea funcției de „guvernator militar și civil” ca cea mai înaltă autoritate în provincie; acest lucru se întâmpla și din cauza temerii față de limitarea puterii sale personale prin implementarea noilor adunări reprezentative.

⁶⁴ *Ibidem*, f. 5. Dacă acest lucru nu s-ar fi întâmplat, mai menționează Schwarzenberg, ar fi revenit iarăși întrebarea ce organ să administreze respectivele averi, chestiune care a generat un veritabil scandal în 1852. De altfel, în anul 1855 nici nu ar fi existat posibilitatea legală (care se baza anterior pe constituția din anul 1849) de a alege un alt fel de adunare (dintre foștii membri ai Universității săsești de exemplu) care să administreze activele în chestiune, iar așa ceva ar contraveni intereselor statului.

Pentru abordarea problemei egalei îndreptățiri, Schwarzenberg recomanda în mod fundamental renunțarea totală la vechiul sistem al religiilor ori națiunilor privilegiate. Oricum, principiile recunoștea că principiile reprezentării nu vor satisface pe toți, mai ales în ceea ce privește comitetul permanent; ambele adunări le dorea însă completate cu reprezentanții districtelor (deci cu funcționari ai statului), printr-un total de încă cel puțin cinci membri⁶⁵. Reprezentarea Academiei de drept o vedea realizabilă doar în condițiile în care aceasta va fi ridicată la rangul de universitate, iar camerele de comerț nu trebuia să aibă reprezentanți suplimentari, aceștia fiind implicit cuprinși între reprezentanții orașelor; purtarea unei uniforme de către reprezentanți nu o considera necesară, dat fiind că ar fi greu de găsit o soluție care să-i satisfacă pe toți. Însă susținea introducerea unui registru al nobililor, recomandând și o conscriere a acestora⁶⁶.

În ciuda tendințelor absolutiste și anticonstituționale exprimate cu prisosință în acei ani, putem vedea în hotărârea întrunirii Adunărilor de țară, dar mai ales în desfășurarea extraordinar de rapidă a tuturor etapelor premergătoare, începutul unei cotituri în politica internă a Monarhiei dunărene, cu toate că întreaga operă de legiferare, precum și ideile cuprinse în reglementarea reprezentanțelor de țară erau tributare principiului centralist și birocratic al neoabsolutismului⁶⁷. În cadrul acestor eforturi putem întrevedea chiar tendința miniștrilor cu o orientare liberală de a promova principiul reprezentării, într-un mod minimal, prin acordarea unei importanțe sporite propunerilor și părerilor venite din partea provinciilor, emise în cadrul unor adunări consultative, din momentul în care întrunirea Dietelor locale era un pas premergător alegerii membrilor într-o reprezentanță centrală, un fapt care nici nu părea atât de imposibil, dată fiind repeziciunea cu care s-a ajuns la elaborarea documentelor în acest sens la nivelul fiecărei țări⁶⁸. În orice caz, nu putea fi vorba despre reactivarea vechilor Diete istorice ale țărilor Coroanei, această idee necorespunzând principiilor neoabsolutismului (în primul rând pentru că acestea reprezentau în mod tradițional doar anumite clase privilegiate), putând ridica chiar probleme deosebite în cazul Ungariei. De aici a venit ideea luării „constituției de stări” a Tirolului ca model, care asigura continuitatea istorică a instituțiilor, dar prevedea și reprezentarea tuturor categoriilor sociale⁶⁹.

În cadrul discuțiilor – în mod logic aprinse – în jurul reprezentanțelor din Ungaria și Transilvania, Bach și-a exprimat clar intenția de „contopire” a naționalităților, mai

---

⁶⁵ *Ibidem*, f. 9.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 10. Expunerea lui Schwarzenberg este însoțită de un excurs de mari dimensiuni, redactat de Josef Grimm, cu aceeași dată (deci după încheierea lucrărilor comisiei consultative); aici se propun 54 de membri ai comisiei de țară (cu 7 clerici), 8 membri ai comitetului restrâns (4 proprietari, 2 reprezentanți ai orașelor, 1 al satelor, 1 al Camerelor de comerț). Vezi ANDJ, *fond cit.*, nr. 140, ff. 1-42.

⁶⁷ *Die Protokolle des österreichischen Ministerrates*, vol. cit., p. XXVIII..

⁶⁸ Harm-Hinrich Brandt, *Der österreichische Neoabsolutismus. Staatsfinanzen und Politik 1848-1860* [Schriftenreihe der historischen Kommission der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Bd. 15.], Göttingen, 1978, p. 250.

⁶⁹ *Die Protokolle des österreichischen Ministerrates*, vol. cit., p. XXVIII.

ales sub influența lecțiilor anului 1848, dorind ca noile reprezentanțe să nu fie organe care să reprezinte națiunile, ci interesele materiale ale țărilor, care să beneficieze de o împărțire care nu ține seama de distribuția teritorială a națiunilor; împărțirea și nivelarea erau menite să slăbească naționalismele din Imperiu și să creeze un stat unitar egal pentru toți⁷⁰. Aceste viziuni au dominat, după cum se știe, politica Imperiului în toate provinciile mixte din punct de vedere etnic, un caz relevant fiind chiar Transilvania.

Cu toate că, aparent, ideea implementării adunărilor reprezentative urma să confere importanță propunerilor venite din provincii, era vorba despre o mare operă de nivelare a organelor politice, consecvență politicii imperiale mai sus amintite. În condițiile în care în anii '50 decentralizarea era considerată a fi (re)aducerea la viață a vechilor Diete istorice într-o formă sau alta, noile adunări preconizate doreau ca prin reglementarea aproape identică a acestor gremii să se creeze unitate în acest sens, anulându-se de fapt individualismul istoric al țărilor Coroanei⁷¹, cu toate că se intenționa păstrarea, în spiritul dreptului istoric dominant în epocă, a unor continuități istorice în ființa instituțiilor ce se doreau a fi implementate.

Însă, la fel ca alte măsuri ori proiecte având aceeași orientare, și ideea Adunărilor la nivel de țară a trebuit să aștepte prăbușirea regimului absolutist pentru a se putea concretiza.

Intențiile voalate de realizare, în cele din urmă, a unui regim constituțional, exprimate de Meyer în amintirile sale, sunt reluate de Alexander von Bach însuși, la aproximativ patruzeci de ani de la evenimente; într-o altă epocă (deja constituțională), fostul ministru de Interne sublinia că în opera de realizare a statutelor de țară nu a existat intenția de a se crea un regim absolutist, iar principiile acestora au fost preluate în constituția din februarie 1861; în anii cincizeci, preciza fostul ministru, nu era posibilă încă implementarea instituțiilor preconizate⁷². Oricum, proiectele la elaborarea cărora ministrul Bach a avut un aport atât de însemnat, au reprezentat un pas înainte pe calea consolidării unui sistem birocratic și de putere care avea mult mai puține rădăcini în Vormärz decât s-ar părea la prima vedere, iar ideea reprezentanțelor pentru fiecare țară a Coroanei era într-un fel mult prea avansată pentru contextul respectiv pentru ca să fi putut deveni realitate⁷³. Intențiile sus amintite însă nu au convins pe toți contemporanii. Walter Rogge, un istoric cu păreri critice față de deceniul neoabsolutist, afirma că publicarea, în anul 1854, a principiilor fundamentale ale organizării reprezentanțelor de țară trebuia să

⁷⁰ *Ibidem*, pp. XXXV-XXXVI, XXXIX.

⁷¹ *Ibidem*, p. XXXVII.

⁷² H.-H. Brandt, *op. cit.*, p. 260; H. Friedjung, *Österreich von 1848 bis 1860*, vol. II., Stuttgart-Berlin, 1908, p. 280 și urm. Bach exprima aprecieri asemănătoare și în lucrarea pe care a redactat-o el însuși, dar a publicat-o anonim; vezi [Alexander v. Bach], *Rückblick auf die jüngste Entwicklungs-Periode Ungarns*, Viena, 1857, p. 16.

⁷³ *Die Protokolle des österreichischen Ministerrates*, vol. cit., p. XL. De asemenea, se consideră că, în conflictul de viziuni dintre Bach și Kübeck, primul reprezenta în mod indubitabil poziția modernă, progresistă, care se străduia să construiască ceva nou, fără a se baza foarte mult pe tradiții, aspirând la o monarhie unitară, fără foarte multe specificități sau tradiționalisme locale. Vezi *Ibidem*, p. XLII.

creeze impresia unei concesi în direcția constituționalității, nefiind însă altceva decât praf în ochi pentru a coagula atmosfera favorabilă desfășurării „împrumutului național” lansat în același an⁷⁴. Eugen von Friedenfels, el însuși funcționar imperial mai târziu, critica mai ales faptul că regimul nu a lăsat să se pună în practică nici aceste încercări de reprezentanțe, „create prin sine, dependente și neînsemnate”, care oricum ar fi dat doar o aparență de constituționalism⁷⁵. Desfășurarea lucrărilor Comisiilor consultative în întreg Imperiul, pe lângă intențiile progresiste și reformiste ale guvernului, ne arată și realitatea faptului că aceeași măsură nu se putea aplica în toate colțurile vastei Monarhii, iar unele provincii (între care și Transilvania) încă nu ajunseseră la nivelul de a putea recepta și implementa astfel de organe. Oricum, rămâne laudabilă intenția autorităților de a organiza primele adunări în care, pentru prima dată în deceniul neoabsolutist, reprezentanții unor categorii diferite și-au putut expune părerile și vota.

Toate propunerile elaborate în jurul acestei teme au fost în cele din urmă înaintate spre promulgare monarhului, care le-a direcționat către Reichsrat, conform uzanței acelor vremuri. Însă discutarea lor la acest nivel s-a prelungit mult, o decizie fiind luată doar în vara anului 1859; în martie 1860, consiliul de miniștri nu va mai lua în considerare „statutul organic” redactat anterior, inclusiv sub impresia schimbărilor politice care avuseseră loc în a doua jumătate a anului precedent, însă numeroase prevederi ale acelu document, dintre care multe au fost între timp depășite de evenimentele care au survenit, se vor regăsi inclusiv în statutele de țară și în cele ale Dietelor, care se vor emite în octombrie 1860⁷⁶.

---

⁷⁴ Walter Rogge, *Österreich von Világos bis zur Gegenwart*, vol. I., Leipzig-Wien, 1872, p. 335. Cu toate că nu critică împrumutul național, ci mai degrabă modul în care a fost pus în aplicare, Rogge deplânge faptul că banii astfel strânși au fost risipiți inutil de către autoritățile militare.

⁷⁵ E. v. Friedenfels, *op. cit.*, p. 293.

⁷⁶ *Die Habsburgermonarchie*, p. 143; E. v. Friedenfels, *op. cit.*, p. 297.